

КОЛИН КРАУЧ

ПОЛИТИЧКА РЕФОРМА

Колин Крауч, који је први дијагностификовао и објаснио нашу постдемократску малаксалост још пре једне деценије, процењује интензитет скорашњих демократских интервенција поводом преговора затвореног типа на тему ТТИП-а, као реакцију на све дубљу кризу неповерења становништва и политичке потчињености интересним групама у европским и западним демократским државним уређењима.

Трансатлантско трговинско и инвестиционо партнерство (ТТИП), нашло се, изненада, у средишту контроверзе, а сам правац у ком се та дебата креће говори нам много о политици у нашим „постдемократским” друштвима. С једне стране, пословна елита и људи из владе настоје да склапају договоре мимо знања становништва, чиме стварају могућност да саботирају оне политике које заступају социјалну заштиту и заштиту животне средине. Као посебан план имају активирање трибунала који се састоје од приватних корпоративних адвоката, чија улога би била да суде у процесима у којима се корпорације жале на владине одлуке. Ово представља постдемократију у свом најчистијем облику. С друге стране, мноштво грађанских група, заједно са зеленима и другим мањим партијама, окупља се у опозицију, мобилишући неповерење народа према поменутиим елитама које је произвела сама постдемократска политика. Исход је још увек неизвестан, али оно што се већ догодило довољно је да укаже на то да су постдемократски трендови остали јаки, премда, за сада, у најмању руку и спорни.

Укратко, ТТИП је план за значајно попуштање баријера у трговини између земаља чланица Европске уније и Сједињених

Држава. Многе царинске баријере су већ укинуте у разним глобалним споразумима. Оно што остаје јесу такозване нецаринске баријере. Њихов распон се протеже од законских правила чија је јасна улога искључиво у томе да интернационалне конкуренте задржава изван домаћих тржишта, до прописа који су озбиљно осмишљени у циљу заштите јавног здравља, права радника и различитих концепата јавних и колективних добара. Поводом ових последњих спорних питања се и подигла узбуна.

У постдемократским друштвима свака званична институција демократије, као што су избори, јавне расправе и промене владе, успева да преживи, али зато престаје да буде главно жариште политичког динамизма. Уместо тога, оно се премешта у уске поверљиве кругове у којима се политичке елите баве корпоративним лобијима. У мојој књизи *Постдемокраиција*¹ тврдио сам да смо ми, у многим западним друштвима, на путу ка постдемократији али да још нисмо стигли, као и да у нашој демократској политици још увек има живота и енергије. Писао сам пре финансијске кризе 2007/2008. о последицама кризе у еврозони, као и о усредсређености покушаја превазилажења кризе на мале групе званичника и банкара. Писао сам исто тако и пре ТТИП-а. Сви ови догађаји сугеришу да смо у протеклих 10 година доживели велики помак крећући се у постдемократском правцу.

Преиња ТТИП-а

Када је реч о променама које захтева ТТИП, постоје три забрињавајућа спорна питања. Као прво, постоје основани страхови да компромиси који су у вези са изједначењем стандарда Европске уније и Сједињених Држава могу да доведу до потпуних промена у прописима који нас штите од таквих појава као што су: смањење права радника, неодговорне банке, непримерено тестирање адитива у храни, фармацији и козметици. Једним делом се то догађа зато што компромис између виших и нижих стандарда увек мора да значи губитак за оне који полазе са вишег нивоа. Али делимично је тако и зато што ће се у актуелној клими у којој доминира бизнис, као што знамо, најмоћнији интереси гурати око тога да ово преговарање искористе у сврху постизања једног новог, генерално нижег нивоа у смислу прописа и заштите стандарда. Веб страница Европске комисије, која страствено заговара ТТИП, препуна је изјава о креирању европских послова. Ово је, наравно, општепозната,

¹ Српско издање: Kolin Krauč, *Postdemokratija*, prev. Milana Đurašinov, Karpос, Loznica 2014 (нап. прев.).

штавише рутинска, шифрована претња корпоративног уцењивача: „Одустаните од својих здравствених, радних и еколошких стандарда или ћемо отићи и оставити масу вас незапослене.”

Обично су Европљани ти који имају више разлога за страх него Американци када су у питању овакви компромиси. Уколико су наши стандарди виши, утолико су и корпоративни лобији у Сједињеним Државама уигранији и боље финансијски потпомогнути него што су у већини европских земаља или унутар самих институција Европске уније. Ипак, није баш увек тако: судови и администрација Сједињених Држава знатно су строжији према понашању банака, на пример, него што ће европски икада бити (барем у случају да Уједињено Краљевство добије то што жели). Такође, политика Европске уније је под растућим утицајем влада из централне и источне Европе, чије економије су незаобилазни учесници на нискобуџетном тржишту и где многи политичари сваку социјалну политику доживљавају као повратак државног социјализма. Проблем стандардизације прописа је, дакле, само делимично један од проблема „друштвене Европе против тржишне Америке”, те начин таквог његовог посматрања и није нарочито користан.

Други забрињавајући проблеми окупљени су око ризика да ће европско здравство, образовање и остали јавни сервиси бити делимично приватизовани и препуштени корпорацијама Сједињених Држава. Ово се већ увелико догађа у Уједињеном Краљевству и још неким земљама чланицама, и то без икакве потребе за ТТИП-ом. Међутим, друге земље се још увек труде да одбране идеју јавно одржаваних јавних сервиса у одређеним областима. Њихови напори већ су нарушени развојем конкурентске политике Европске уније, чак и без икаквих притисака вођених интересима Сједињених Држава. С друге стране, фирме из Сједињених Држава су много вештије у овој игри, јер лоша социјална заштита у њиховој земљи оставља више простора за развој профитне социјалне политике, мада су и европске фирме такође активне.

У складу са важећим законом конкуренције Европске уније, остаје могуће да владе прогласе да су извесне области социјалне политике изван домена тржишне економије, дефинишући их као сервисе од општег економског интереса. Ипак, у пракси, њихови покушаји да тако поступе остају крхки пред правним изазовима корпорација. На пример, холандска влада је задржала свој сектор за социјалну стамбену изградњу, који је неубичајено велик и чини готово трећину социјалних стамбених залиха. Грађевинске фирме су, пре Европског суда правде, тврдиле да је толики удео превелик. Иако тај спор још ни после више од осам година није разрешен, приступ суда је остао на инсистирању да се смањи величина самог

сектора за социјалну стамбену изградњу у Холандији, преузимајући тиме на себе одлуку о веома значајном питању националне социјалне политике.

Врло је вероватно да би услови ТТИП-а ојачали ову крхкост владе у покушајима да се сачувају области социјалне политике од тржишта, будући да је једна од главних одредби овог споразума то да се фирмама олакша могућност да захтевају обештећење у споровима против владе за коју могу тврдити да им угрожава профит. Овде споразум о трговини са Сједињеним Државама опет изгледа више као појачање притисака који већ постоје унутар Европе него као нека изразито америчка претња.

Тренутни преговарачки став Европске уније у ТТИП-у је да препусти дискрецији националних власти одлуку о томе да ли ће области попут националних здравствених служби бити задржане изван домена трговине. Међутим, шта би се десило ако би нека неолиберална влада прогласила своју здравствену службу за предмет трговине унутар ТТИП-а, да би након ње уследила нека социјалдемократска влада која жели ту одлуку да промени. Да ли би тада неке здравствене фирме имале могућност да покрену судски спор на основу тога што је промена политике угрозила њихове интересе? Ово се не може знати све док не буде постигнут договор око целокупног текста споразума и док адвокати не добију прилику да га добро проуче.

Треће забрињавајуће питање односи се на методе помоћу којих би фирме захтевале обештећење у случају да деловање власти представља претњу њиховим инвестицијама и профиту. У том циљу, ТТИП предлаже поступак познат као Решавање спорова између инвеститора и државе (ИСДС). Оно што је кључно код овог спорног питања је да такви поступци не подразумевају нормалне суднице са званичним судијама, већ независне арбитрационе панеле који се састоје искључиво од корпоративних адвоката, односно људи који већину свог новца зарађују радећи за те исте корпорације. Заправо, ово и није толико постдемократски колико је постзаконски. Уз сва ова појединачна спорна питања, онима који су забринuti много више ће значити чињеница да се припрема преговарачког става Европске уније, као и сами преговори, одигравају у тајности. Корпоративни интереси су по свој прилици већ договорени, јер је пре свега њихов интерес да у томе напредују. Насупрот томе Комисија је изјавила (имајте на уму поменути уцену у вези са пословима) следеће:

Комисија ће отворено комуницирати и са представницима цивилног друштва о овом трговинском споразуму. Ипак, ово ће

такође бити усклађено и са извесним нивоом поверљивости када су у питању трговински преговори, што је потребно како се не би компромитовали циљеви Европске уније у овом договору, који на крају и представља стварање послова за Европљане.

Свакако да ће парламент Европске уније и земље чланице имати прилику да гласају у завршном паковању, иако је у поређењу са могућностима којима располажу пословни интереси који ће током целог овог пута формирати опције било какво слично гласање збиља бесмислено.

Демократија узвраћа ударац

С обзиром на све ово, дакле, ТТИП представља школски пример постдемократских трендова. Ипак, скорашње контроверзе око ТТИП-а такође указују и на то да ће друштвене групе, осим уколико не постану потпуно немоћне, реаговати против акција које су у сукобу са њиховим интересима (премда не нужно и успешно). У средишту конфликта за сада остаје ИСДС предлог. Основна замисао која стоји иза овог предлога није неразумна: фирмама које инвестирају у неку земљу потребна је некаква заштита од државних акција које би могле темељно да угрозе њихове инвестиције; другачије не би могле да преузму ни ризик самог инвестирања. Неке владе, обично у сиромашним земљама, желећи да привуку инвестиције и настојећи да увере стране корпорације у своје дугорочне намере или да заштите фирме од будућих преокрета, вољне су у таквим ситуацијама да прихвате арбитражу трибунала корпоративних адвоката. Оно што се у таквим случајевима најпре доводи у питање јесу проблеми ризика експропријације, што представља одузимање имовине без надокнаде. Сасвим је разумљиво зашто те фирме захтевају реосигурање и зашто владе захтевају да им се то омогући, а чак је могуће увидети и зашто је тај адвокатски трибунал осмишљен као форум за решавање таквих спорова.

Међутим, неизбежно је да тамо где су умешани интереси гигантских корпорација и њихови сналажљиви адвокати постоји и проширење мисије. Постоје два таква случаја која се у последње време често помињу. Ватенфал, шведска енергетска компанија, провлачи немачку владу кроз један ИСДС процес зато што је након инцидента у електричној централни у Фукушими у Јапану одлучила да постепено обустави коришћење нуклеарне енергије и на тај начин затвори постројење које је делимично у власништву Ватенфала. У другом случају „Филип Морис”, произвођач цигарета из Сједињених Држава, настоји да спречи владе у Аустралији и другим

земљама да предузму активне мере у убеђивању својих становника да не пуше. У наведеним случајевима, питања која се решавају немају везе са експропријацијом, реч је заправо о настојању да се тај концепт прошири како би обухватио свако деловање владе које би могло да смањи профит страних инвеститора.

Ако успеју, ове акције ће бити најотворенији напад на политичку демократију од стране глобалних фирми до сада. Чак и без ТТИП-а, оне би поставиле изванредан антидемократски преседан, а споразум би само још више проширио њихове потенцијалне импликације. Ови случајеви још нису решени, као што заговорници ИСДС-а у оквиру ТТИП-а оштро наглашавају, док адвокати тих фирми траже позамашно растезање значења ових нагодби, у чему, сасвим је могуће, неће успети. Штавише, случај холандске социјалне стамбене изградње указује на то да се могу десити такви прекрети и, без обзира на све гаранције, противници ИСДС-а имају све разлоге за сумњу да би до сличних дешавања могло доћи у неком тренутку у будућности.

При свему томе, чињеница да су гаранције уопште понуђене показује да је капацитет демократије макар толики да претходне врло тајновите преговоре подвргне јавној дебати. Нови председник Комисије Европске уније, Жан-Клод Јункер, потпуно јасно је саопштио да по његовом мишљењу не постоји разлог због ког судови утврђени законом не би требало да учествују у овим расправама, и то пре него трибунали корпоративних адвоката. Ипак, човек увек мора бити на опрезу: Јункер је под притиском неких влада и колега из комисије који од њега захтевају да се држи оригиналне формуле. У сваком случају, и судови утврђени законом су подложни корпоративном наговарању, што Европски суд непрестано потврђује.

Ова борба око различитих компоненти ТТИП-а трајаће још неко време. Већ и сам тон расправе у комисији постаје све дефанзивнији. Демократија се изненада појавила у оквиру нечега за шта су преговарачи помислили да би могло да буде безбрижно седиште техничке расправе и корпоративног лобирања. На обе стране Атлантика чланови парламента показали су незадовољство због искључености из једне толико важне серије преговора. Њихова интервенција може имати амбивалентно становиште: већи део беса, сумње и захтева за отвореношћу одражава широко распрострањено неповерење и према политици (и на националном и на европском нивоу) и према политичким активностима крупног бизниса. Знатан део јавности није вољан да подржи добре намере оних који тврде да раде за њихову корист. То представља напредак у смислу политичке зрелости, али не и одрживу основу за такву врсту зрелости на дуже стазе. Ако неповерење измакне контроли, оно

рађа цинизам, демобилизује сваки покушај колективне акције и иде на руку популистичким екстремистима. Ово би у потпуности могла бити прва фаза реакције против постдемократије, мада би била и потпуно неодговарајућа.

С оне сйране ТТИП конфликѿа

Важно је да се критичари ТТИП-а усредсреде на суштински проблем: корпорације користе своју лобистичку моћ и мантру „угрожених послова” да би срозали социјалне стандарде који су изграђени у време када је демократија била виталнија. То није питање Европе против Сједињених Држава, нити Брисела против земаља чланица. Напротив, иза реторике слободне трговине коју заступају Сједињене Државе стоји мноштво изузетно заштићених интереса, док је у Европи влада Уједињеног Краљевства, тако бучна у свом захтеву за националним суверенитетом, међу највећим ентузијастима када је у питању препуштање социјалних стандарда ТТИП-у.

Након недавног састанка поводом споразума у Вашингтону са колегама из Сједињених Држава, Фондација за европске прогресивне студије поставила је 10 кључних тачака у деловању европских прогресиваних партија. Једна од тих кључних тачака наглашава да развој кохерентне европске стратегије за ТТИП захтева у целисти унутаревропско поимање политике социјалних приоритета. Алтернатива – подела рада по којој би се ЕУ бавила трговином, док земље чланице покушавају да одбране социјалну политику – би била катастрофална, док би регионална трговинска политика коначно прегазила „мекше” националне социјалне програме. Овај спор би требало да буде нарочито утишан за оне који фаворизују неку врсту трансатлантског или чак и ширег споразума. Сламање баријера ради трговине изнова је, предузимањем разних врста гаранција и прелазних мера, показало свој капацитет да служи многим интересима. Већ можемо да видимо како улазак Кине и других азијских земаља у светску трговину побољшава благостање милиона људи у крајевима света који су пре тога потонули у потпуно сиромаштво, док у исто време отвара нове могућности за предузећа у богатим земљама. Леви центар треба да се одупре непромишљеном нагону да се супротставља сваком покушају да се ослободи трговина. Заправо, исто тако као што бринемо око проширења подручја мисије путем мера које јачају корпорацијску моћ у праву, требало би да бринемо и због прерушавања чистог протекционизма у социјалну политику која стоји на путу добром трговинском уговору. Постоји дуга историја таквог приступа у свим правосуђима.

Да би се такав приступ ограничио потребно је да се јасно схвати шта је то што конституише област социјалне политике и шта су њој својствени циљеви. (Европи је ово свакако потребно, да би постигла непристрасну строгост у приступу југозападним земљама које су умешане у кризу у еврозони.) Мора постојати сазнање о томе да не треба све области друштвеног живота да буду отворене ка тржишту, али и те области морају бити дефинисане уз јасна образложења. Само неколико екстремно либералних економиста заговара легално тржиште људских органа за трансплантацију, на пример, док, с друге стране, велики део јавног мњења вероватно прижељкује да здравствена, као и други облици заштите, рад и образовање буду готово безгранични. Овде треба да постоји општи оквирни споразум око тога како ће ова ограничења бити дефинисана и да се на тај начин омогући распознавање разлике између сировог протекционизма и принципијелних концепата социјалног и етичког подручја којима би се оспорила независност економије. Када дође на ред, један такав оквир не би требало толико да се прошири да угуши јавну расправу о једном од најосновнијих легитимних поља сукоба унутар демократске политике.

Демократски приступ излагања јавној расправи таквих мера као што је ТТИП не би био сведен само на тему ширења трговине путем смањења контроле, али би и на том пољу могао да оствари другачији učinak: партнери би могли да се договоре да редукују баријере уколико друга страна повиси стандарде, уместо да их снизи. Сједињене Државе би могле да понуде да следе европске стандарде, као што је на пример ниво адитива у храни или права радника на консултације, у замену за увођење строжијих банкарских правила у Европу.

Налазимо се у незгодном положају. Постоји озбиљна опасност да песимисти буду у праву, да ће корпоративни лобији постдемократије произвести један ТТИП који ће збрисати мноштво прописа који штите потрошаче, раднике и заједницу као целину, на дугорочну штету нашег благостања. Постоји, упркос свему, нека мала шанса да уместо тога стекнемо свест о потреби за демократском акцијом на транснационалном нивоу, уз проширену светску трговину и развој интелигентног паневропског приступа социјалној политици.*

Превела с енглеског
Ружица Шеџрић

* Извор: Colin Crouch, „Democracy at a TTIP’ing Point”, *Juncture*, Special Issue, Volume 21, Issue 3, pages 176–181, Winter 2014.